

Ναυτεν Κρικαυί

Η Έλλη Παιονίδα ως Θεραπεινίδα της παιδικής - νεανικής λογοτεχνίας

ΤΟΥ ΓΙΩΡΓΟΥ ΦΡΑΓΚΟΥ

Το να μιλήσει κανείς για τη μακρά και παραγωγική θητεία της Έλλης Παιονίδου στην κυπριακή λογοτεχνία, είναι έργο ευχερές, εύκολο. Από όποια σκοπιά κι αν δει κανείς το συνολικό λογοτεχνικό έργο της Ε.Π., είτε μιλήσει με ποσοτικούς, είτε μιλήσει με ποιοτικούς προσδιορισμούς, έχει να πει πάρα πολλά και συνάμα παρά πολλά καλά.

Η Ε.Π. υπηρετεί την κυπριακή λογοτεχνία κοντά μισό αιώνα, για την ακρίβεια 46 συναπτά έτη. Αφού τόσα μας χωρίζουν από την έκδοση της πρώτης ποιητικής συλλογής της «Παλάμη ανοιγμένη στον ήλιο» το 1964. Ανασκοπώντας τη συνολική εργογραφία της, στην οποία συγκαταλέγονται πάνω από τριάντα χωριστά βιβλία, βλέπουμε ότι αυτή, ανάμεσα σε άλλα, περιλαμβάνει δέκα ποιητικές συλλογές, ένα μυθιστόρημα, ένα βιβλίο με βιογραφικά διηγήματα, 18 βιβλία που ανήκουν στη σφαίρα της παιδικής - νεανικής λογοτεχνίας και άλλα τέσσερα ανέκδοτα θεατρικά έργα, που επίσης ανήκουν στην κατηγορία της παιδικής - νεανικής λογοτεχνίας. Δηλαδή, σχεδόν τα μισά βιβλία της ανήκουν σ' αυτή την κατηγορία.

Σκοπός της παρούσας αναφοράς είναι να σημασιολογήσει, συνοπτικά και επιγραμματικά, την προσφορά της Ε.Π. στην παιδική - νεανική λογοτεχνία του τόπου μας. Το έργο ενός λογοτέχνη βέβαια είναι συνολικό και αδιάρρηκτο, σ' όποιο λογοτεχνικό είδος κι αν είναι καταγεγραμμένο. Γιατί η λογοτεχνική έκφραση, σ' όποια είδη, κατηγορίες και υποδιαιρέσεις κι αν ταξινομηθεί, δεν παύει να αποτελεί κι ένα ενιαίο σύνολο με ομοιογενείς και εν πολλοίς ταυτόσημες αισθητικές παραμέτρους.

Έτσι και στο έργο της Ε.Π., η ποιήτρια ενυπάρχει και στα δημιουργήματα της παιδικής λογοτεχνίας. Όπως βεβαίως και αντιστρόφως, η συγγραφέας της παιδικής λογοτεχνίας ενίοτε δίνει το στίγμα της και στην ποίηση της Ε.Π.

Συνήθως, οι συγγραφείς που υπηρετούν τόσο την παιδική - νεανική λογοτεχνία, όσο και την άλλη των μεγαλύτερων ηλικιών, θητεύουν αρχικά στην πρώτη και σταδιακά μεταπηδούν ή δοκιμάζουν τις δυνάμεις τους και στη λογοτεχνία για μεγάλους. Κι αυτό όχι γιατί η λογοτεχνία για παιδιά και νέους θεωρείται ευκολότερη δουλειά από τη λογοτεχνία για μεγάλους, αλλά γιατί οι ευαισθησίες των συγκεκριμένων λογοτεχνών θέτουν απριόρι ως προτεραιότητα αυτό το συγκεκριμένο αναγνωστικό κοινό για συγκεκριμένους ιεραρχικούς λόγους που δεν έχουν να κάμουν τόσο με τους κανόνες της αισθητικής αλλά με αρχές και αξίες που ανάγονται περισσότερο στη σφαίρα της ανθρωπίνης ευαισθησίας, του ουμανισμού και του κοινωνικού αλτροϊσμού.

Στο λογοτεχνικό έργο της Ε.Π. τα πράγματα λειτούργησαν κάπως διαφορετικά απ' ότι υπαγόρευε η συνήθης πρακτική. Ποίηση και παιδική λογοτεχνία συνυπήρξαν λοιπόν και συμβάδισαν συγγραφικά εκ παραλλήλου από την αρχή - αρχή, από τα πρώτα λογοτεχνικά βήματα. Κι αυτό, έστω κι αν εκδοτικά η ποίηση προηγήθηκε της παιδικής λογοτεχνίας σχεδόν 15 ολόκληρα χρόνια. «Οι περιπέτειες του Χιπ - Χοπ» είχαν πρώτα ραδιοφωνική παρουσία τόσο στο

ΡΙΚ όσο και στην ΕΡΤ, έστω κι αν εκδοθήκαν μόλις το 1979-80. Γράφτηκαν όμως την ίδια περίοδο που γράφονταν και τα πρώτα ποιήματα της Ε.Π. Αξίζει ακόμη να σημειωθεί ότι ο ραδιοφωνικός βίος των πρώτων έργων της Ε.Π. στην παιδική λογοτεχνία είχε χρονική διάρκεια πέραν των πέντε χρόνων στο ΡΙΚ.

Η ίδια η συγγραφέας θεωρεί ότι η παιδική λογοτεχνία λειτούργησε αναζωογονητικά για την ποίηση της. Κι αυτό υπό την έννοια ότι όποτε έγραφε παιδική λογοτεχνία, ένιωθε να ανακτά δυνάμεις, κουράγιο και σθένος για την ποίηση όπου η ίδια θεωρεί εαυτόν ολιγογράφο και παραγωγική με μεγαλύτερη δυστοκία, συγκριτικά με την ευχέρεια και την παραγωγικότητα που τη διακρίνει όταν ασχολείται με την παιδική λογοτεχνία.

Ας δούμε όμως ποιοι είναι οι κύριοι συνεκτικοί κρίκοι μεταξύ της ποίησης και της παιδικής λογοτεχνίας της Ε.Π. Αν εντρυφήσουμε με λίγη περισσότερη προσοχή στο λογοτεχνικό εργαστήρι της, θα διαπιστώσουμε ότι σ' αυτό άφησε συνολικά τη σφραγίδα του η μακρά συνεργασία της με διάφορα δημοσιογραφικά έντυπα, εφημερίδες και περιοδικά. Το στοιχείο του ρεπορτάζ λοιπόν, με την έννοια της περιγραφικότητας και της αφηγηματικότητας, ενυπάρχει τόσο στην ποίηση όσο και στην παιδική - νεανική λογοτεχνία της Ε.Π. Θα πρόσθετα ότι αυτό το στοιχείο είναι πιο ευδιάκριτο στην νεανική της λογοτεχνία, χωρίς αυτό να σημαίνει ότι υπολείπεται είτε στην ποίηση είτε στην παιδική της λογοτεχνία.

Ως δεύτερο συνεκτικό κρίκο μεταξύ ποίησης και παιδικής - νεανικής λογοτεχνίας της Ε.Π. θα κατέτασσα την ευαισθησία και τη φαντασία που διακρίνει το έργο της συνολικά. Η ευρηματικότητα, η πλούσια φαντασία αλλά και η κοινωνικά στοχοπροσηλωμένη ευαισθησία της απαντώνται, στον ίδιο βαθμό ποσοτικής και ποιοτικής επάρκειας, σε όλο το έργο της Ε.Π. Η ευαισθησία και η φαντασία της ποιήτριας λειτουργούν επικουρικά, υποστηρικτικά, υποβοηθητικά και για τη συγγραφέα έργων παιδικής - νεανικής λογοτεχνίας. Ισχύει βεβαίως και το ανάποδο. Αυτή η διεργασία είναι αμφίδρομη.

Τρίτο συνεκτικό κρίκο μεταξύ ποίησης και παιδικής - νεανικής λογοτεχνίας της Ε.Π. θεωρώ την πολυπλευρικότητα των προσεγγίσεων στο συνολικό λογοτεχνικό της έργο. Και εννοώ την πολυεδρικότητα του πρίσματος υπό το οποίο πραγματεύεται τον μύθο του κάθε χωριστού της έργου, ανεξαρτήτως λογοτεχνικού είδους. Κανένα έργο της Ε.Π. δεν είναι μονοσήμαντο, μονοθεματικό, μονοδιάστατο και επίπεδο. Όλα τα έργα της, επαναλαμβάνω ανεξαρτήτως λογοτεχνικού είδους, χαρακτηρίζονται από μια πολυπλευρικότητα στις προσεγγίσεις και από μια ευρεία γκάμα στις εστιάσεις της πάνω στο συγκεκριμένο θέμα ή πάνω στο συγκεκριμένο μύθο.

Γι' αυτή την πολυπλευρικότητα μίλησε, σε μια από τις σπάνιες περιπτώσεις που το έπραξε και ο σύντροφος της λογοτέχνιδας στη ζωή, επίσης διακεκριμένος συγγραφέας Πανίκος Παιονίδης. Στο βιβλίο του «Τομές σε θέματα λόγου» (1981) αναφέρει χαρακτηριστικά: «Η ικανότητα της Ε.Π. να εισέρχεται σε ποικίλους χώρους καλλιτεχνικής έκφρασης κι η ετοιμότητα της να ανταποκρίνεται την κάθε στιγμή στην κάθε πρόκληση που θα συναντήσει μπροστά της, μαρτυρούν την παρουσία ενός δημιουργού πολύπλευρου και ταυτόχρονα με συνείδηση του κοινωνικού ρόλου που διαδραματίζει ο δημιουργός». (σελ. 238)

Όρα όμως να μιλήσουμε για την καθαυτό παιδική – νεανική λογοτεχνία της Ε.Π. Εξετάζοντας χρονολογικά τα 18 τόσα βιβλία της που κατατάσσονται σ' αυτή την κατηγορία θα διαπιστώσουμε ότι η παιδική λογοτεχνία προηγήθηκε κατά πολύ και επί μακρόν της νεανικής λογοτεχνίας. Προτού κυκλοφορήσει το πρώτο μυθιστόρημα της για νέους «Οι σειρήνες του Μανχάταν» το 1997, προηγήθηκαν εννέα βιβλία παιδικής λογοτεχνίας. Ανάμεσα τους: «Οι περιπέτειες του Χιπ-Χοπ» (1979), «Τα δυο αδέλφια και το μαύρο ποτάμι» (1984), «Γυάλινες, ξύλινες, χάρτινες και άλλες ιστορίες (1990), «Οι άθλοι του Καφεδάκη σε επτά φλιτζάνια» (1991), «Τα ίσια και τα στραβά (1993) κλπ. Βέβαια, στη συνέχεια, μεταξύ των έργων της νεανικής παρεμβλήθηκαν και άλλα έργα παιδικής λογοτεχνίας όπως «Ο Λουκάς, ο Νίκος και το Λουκάνικο» (1999), «Επίσκεψη στον Πλανήτη όλα γίνονται (2000), «Τα δέκα ορφανά παραμύθια» (2000). Επίσης, τα τελευταία, πιο πρόσφατα έργα της Ε.Π. που έχουν εκδοθεί ανήκουν στην κατηγορία της παιδικής λογοτεχνίας. Και αναφέρομαι στο «Οι τρίδυμες και η μάγισσα νονά τους» (2008) και «Γατίσιες ιστορίες» (2009).

Θα επιχειρήσω ένα συνοπτικό, προσδιορισμό των κύριων χαρακτηριστικών όλων των έργων παιδικής λογοτεχνίας της Ε.Π. λέγοντας ότι αυτά διακρίνονται για το σκέρτσο, την ανεμελιά, τη φαντασία, το χιούμορ, την ευρηματικότητα, τους έξυπνους και σπιρτόζικους διαλόγους τους. Παράλληλα, η ροή, ο ρυθμός του λόγου αλλά και το λεξιλόγιο που αυτός μετέρχεται είναι τέτοια που διασφαλίζουν την απνευστί ανάγνωση όλων των βιβλίων της Ε.Π. σ' αυτή την κατηγορία και όχι μόνο βέβαια. Σε ό,τι αφορά την παιδική λογοτεχνία της Ε.Π. θέλω να δανειστώ, υιοθετώντας πλήρως και τις επισημάνσεις του δημοσιογράφου Ανδρέα Κούνιου που κάνει λόγο για ...«ελκυστική μεταφορά συμπεριφορών της καθημερινότητας, δικές μας και των πλησίον μας, και, ταυτόχρονα, μετάδοση αρχών και αξιών, μακριά όμως από κουραστικούς μελοδραματισμούς και διδακτισμούς» (εφημ. Αλήθεια, 9.1.2009). Ο ίδιος κάνει επίσης λόγο για «όμορφες παρομοιώσεις με ισορροπημένες ανατροπές, με σπιρτάδα και ρυθμό», που και πάλι προσυπογραφώ. Γενικά όμως, όλα τα παιδικά βιβλία της Ε.Π. είναι χορταστικά σε φαντασία, συγκίνηση, δράση και περιπέτεια.

Πλησιάζοντας προς το τέλος, θέλω να αναφερθώ ειδικά και στα έργα νεανικής λογοτεχνίας της Ε.Π., τη διλογία «Οι σειρήνες του Μανχάταν» και «Το τραγούδι των σειρήνων» του 1997 και 1998 αντιστοίχως, καθώς και στο επίσης μυθιστόρημα για νέους «Ο Πράσινος Πύργος» του 2001. Αρχικά για τη μικρή εποποιία του Μανώλη, του κεντρικού ήρωα των σειρήνων, τόσο στον πρώτο όσο και στον δεύτερο τόμο. Μέσα από το έργο αυτό καταγράφεται με πειστικότητα, ρεαλισμό, συγκινησιακή φόρτιση αλλά και αισθητική αρτιότητα η ιστορία μιας ολόκληρης εποχής, μιας ολόκληρης γενιάς Κυπριών. Μέσα από την προσωπική οδύσσεια ενός 15χρονου Κύπριου, που σημαδεύεται από την ορφάνια, τη φτώχεια, τη μετανάστευση και τη σκληρή βιοπάλη, σκιαγραφείται ένα φόντο δεδομένων που ίσχυσε για εκατοντάδες ή μάλλον για χιλιάδες συμπατριώτες μας, τη δεκαετία του '50, του περασμένου αιώνα.

Και πίσω από την προσωπική οδύσσεια του μικρού Μανώλη, η σύγχρονη ιστορία της αμερικάνικης κοινωνίας, αλλά και η πολιτική ιστορία της μικρής μας πατρίδας Κύπρου. Το δίτομο αυτό έργο, που μόνο ως ενιαίο μπορεί να ιδωθεί, έχει πολλές αρετές και αξίες, πέραν της αισθητικής, λογοτεχνικής

πληρότητας. Εμποτίζει τους νεαρούς αναγνώστες του με αρχές, αξίες και ιδανικά που είτε ν' αποτελούν πυξίδα στην μετέπειτα ζωή τους. Συνάμα τους διεγείρει συναισθήματα ευγενή, ανώτερα, αλτρουιστικά που θα τους βοηθήσουν να διαπλάσουν ένα χαρακτήρα κοινωνικά και ουμανιστικά σωστό και χρήσιμο.

Με το άλλο έργο νεανικής λογοτεχνίας της Ε.Π., το μυθιστόρημα «Ο Πράσινος Πύργος» είχα τη ευκαιρία ν' ασχοληθώ και στο παρελθόν, αφού το παρουσίασα σε εκδήλωση που πραγματοποιήθηκε στη Λεμεσό τον Μάιο του 2004. Έχω την εντύπωση ότι, τουλάχιστον στα κυπριακά χρονικά, πρώτη φορά απαντώνται, σε νεανικό μυθιστόρημα, η ερωτική αφηγηματική γραμμή, η αστυνομική αφηγηματική γραμμή και η κοινωνική αφηγηματική γραμμή τόσο αρμονικά διαπλεκόμενες και τόσο λειτουργικά αλληλοϋποστηριζόμενες.

Το βιβλίο αυτό έχει πολλές αρετές που θα μπορούσαν να ταξινομηθούν σε δυο βασικές υποδιαίρεσεις: α) Τις αρετές που εκπηγάζουν από την αισθητική αρτιότητα του έργου και β) τις αρετές που εκπορεύονται από τα μηνύματα και τις αξίες που διαπνέουν το περιεχόμενο του. Συνοπτικά, η αισθητική αρτιότητα του μυθιστορήματος συνίσταται: α) στην πολυεπίπεδη πλοκή του, β) στη λιτότητα και οικονομία του λόγου του, γ) στην αφηγηματική ροή του και δ) στην αυθεντικότητα και το ρεαλιστικό υπόβαθρο των κύριων χαρακτήρων του. Όσον αφορά τα μηνύματα και τις αξίες που διαπνέουν το περιεχόμενο του έργου, αυτά είναι: α) μηνύματα κοινωνικής ευαισθητοποίησης, β) μηνύματα συλλογικής εγρήγορσης, γ) μηνύματα ηθογραφικού χαρακτήρα, δ) φυσιολατρικά και οικολογικά μηνύματα, ε) μηνύματα αγάπης για την παράδοση του τόπου και στ) μηνύματα λυρισμού, ρομαντισμού και νοσταλγίας για την εποχή που τα συναισθήματα είχαν μεγαλύτερη αξία στη ζωή μας.

Δεν θεωρώ τα κρατικά βραβεία λογοτεχνίας ως κάτι το θέσφατο ή ως το απόλυτο κριτήριο καταξίωσης ενός έργου. Σημειώνω όμως ότι τόσο «Οι σειρήνες του Μανχάταν» όσο και «Ο Πράσινος Πύργος» έχουν λάβει το Κρατικό Βραβείο Μυθιστορήματος για νέους το 1997 και το 2001 αντιστοίχως. Το γεγονός, ασφαλώς, ουδόλως μπορεί να χαρακτηριστεί τυχαίο.

Ο όγκος, η ποιότητα, η συνέχεια και η συνέπεια στο συνολικό έργο της λογοτέχνης Ε.Π. την δεσμεύουν, νομοτελειακά και αναντίλεκτα, να δώσει και άλλο έργο στο αναγνωστικό κοινό της, παιδιά, έφηβους και ενήλικες. Αυτή είναι η μοίρα της, που την ακολουθεί, κοντά μισό αιώνα τώρα, με αφοσίωση, αγάπη και επιτυχία.

Ολοκληρώνω αυτή την τοποθέτηση με τα λόγια της ίδιας της Ε.Π. παρμένα από τον επίλογο του μυθιστορήματος «Το τραγούδι των σειρήνων». Τι χρειάζεται λοιπόν για μια ζωή γεμάτη; «Αρκεί ο άνθρωπος να' χει καρδιά παιδιού, μάτια μάγου και φτερά νεράιδας». Και η Ε.Π. διαθέτει και τα τρία αυτά προσόντα.

**Λευκωσία
Μάρτιος 2010**